

● Ийиги арын ◆ 1969 ч. февраль 4

Ленин дугаында САКТЫҢЫШКЫННАР

П А Р И Ж

1909—1910 ЧЫЛДАР

Декабрь ортанда Парижге чоруккан бис. 21-де аңаа мейс-шениктер-биле нады партия конференцияны эрттирер дээл. Владимир Ильичиниң кол-ла сагымы ол конференцияда турган. Уениң байдалын шын тодарар, партияны шуну-ну быжыглар ужураг турган, партия агымның партия-аңаа турган, эңге берге төсөдө, билин муруу массалардан коорубас, олар-ның бергенлер аямы этер-инге дуулаар, чаа-чаа туу-чушкунларча, организаци-шмаар аңаага болган тур-арын чедиң адыр ужураг турган. Орус организаци-лар-биле харылаалар ношкар бо-гаңда, конференция орус ор-ганизаци-ларын оңаа дет-кичегиниң даяныш шыдаас турган. Мейсшениктер партия конференцияны муруну чарында Базельде боттары-нын дашкы бөлүктөрүнүн чыгымы кылган, элөөн кай чарыдырмык резолюциялар-ны хүлөөп алган. Байдал дүң-күрүгү турган.

Большевик фракциянык бо-дунуң иштинге кийгиримчи-лар-биле харылаалар улам чыгып келген. Кийгиримчи-лар дык чыды-биле чугаала-жым турган. Февралдын төң-чүзүндө олар-биле харылаа-ларын ошут уекен. Оң му-рунда үш чылдың тургузууда Богданов болган богдановчу-лар-биле нады аяк, ал ар-тында аңаа-ла аяк аяк, а-ды-деминг демисел чорук келген. Кай-деминг демисел-ге кийилер чүдөн артык чоок-

шулажыр. Оон аңында Ильич бодунуң идеяларын кийилерге чыдырдымдыктар, бодунуң чүткүдүгү салдарын оларга чедирер болган оң-биле чор-го-штор оларынч, дээр шы-наларын оттурган, өскө ки-жилериниң шынчылдык албазы чүдөдөр олардан өөренип апар оңаага билдирг тур-ган. Ажыл аяк-биле аңының бүрүзүндө-ле Ильичиниң ке-зи бар шынар, оң ужурун-да ыңдыг чоок кылдыр бил-ди-нип турган. Франция ишти-ге хорлоздор демиселдин ужу-рунда нерви дык суларган. Ильич кийгиримчи-лар-биле бир чугаалажымны соңоо шуут-ла арым хуулу калган, дык бекени караар берген чедиң келгенин сактып тур-мен. Ону Нишаже неделя хи-ре чорудар, ол аңаа эрем дег аяккадан биче чардыгыч, ху-ге дегеленип даштанып ал-амы дикшен бис. Ол аңаа даштанып алган.

Парижге аяккадыр дык эрточок турган. Национал би-блиотекка маржика турган. Вла-димир Ильич минаар колдуу-да-ла чадаг-тергелер баар, Же-нева кызыгына эвес, а Па-риж шынар улуз хосорай-чоруктуу халаалы. Ильич ча-даг-терге дык дааларар

турган. Библиотека дүштө баа халаама баар. Херек но-нар алырда бау барымдаалар чурум баа бар, оларын бир, ний хосорган баар. Ильич На-ционал библиотеканы чү деп-даа согон турган.

Майда Ильичиниң «Матери-ализм болгаш эмпириокрити-цизм» деп ному үнгөн. Аңаа бүгү чүдөдөр аяк-биле би-жизен. Философия айтырмал-рын Ильич шажымага удуз де-миселдин айтырмалары-биле түдүш кылдыр көрүп турган. Моон ужурунда майда Ильич «Пролетарийн» калуунга «Шажым болгаш аяккадыр партия» деп аттыг китепке кылган. «Пролетарийн» 45 дугарында «Ажылчын партия шажымын канчаар көрүр» болгаш «Социал-демократизм» 6 дугарында «Шажымга бо-лаш хуура-хиятче хамаарын-тыр аңылдар болгаш партия-лар дугайында» деп чүдөдөр би-жизен. Ол чүдөдөр, мала-гыя «Пролетарийн» партия-тынган чүдө аяк-биле удуз-чуурааган. Ол чүдөдөрө шажымны аңгы талаам-биле характерин чыге көргүскөн, шажым болза буржуазиянык хоулуда чөккөн — массаларын аңгы демиселдин чартыкты-рар, оларнык медресиниң ша-тылаандыр арга деп айт-кан. Демиселдин ол фронт-у-нуң кийимы-биле ош эртин, ош чедир көрбей барып бол-бас. Иччалаа-даа ол айтыр-мы бо-дунуң көрүп баа болбас, шажымны социал да-ылдарын тура сол, айтыр-мын бүт-ле партия байдалы-биле көрүп керек.

Ильич он беш харыг оол чорааш-ла, шажымны хор-а-

ама билген. Мойнунга ап чо-рааш ирестин ап каапкан, хууражге барбастаан. Ол үдө ыңдыг чүвени кылдыр амгы-аңаа дег бодуну турган.

Россия дугайында бодар-шаан, Ильич ол-ла үдө фран-цуз аяккадыр шынчылдыкны баа кичээтпейлг шынчыл-дык улуз стачкамы болган, бүгү хоорай халаал турган, а партия шажымына артып калган, ол дээр партиянык эвес, а профессионал эвилде-риниң херээ-дир деп көрүп турган. Россиянык кийилери бистер күш-ажылдык ыңдыг хуураадымы, экономиктик де-миселдин партияны бодунуң чалап турарын көстүп көр-

бээ бурж чорук деп көрүп турган бис.

Ильич сонгууда мурунуң кампанияны оңаа кичээтпейлг хайгаарал турган. Аңаа бот-бодунга амы-хуула халаашынар кылган турган, иччалаа политиктик айтыр-мылар ийги чөргөн кыл-дыр көстүп турган. Политик-тик аяккадыр ош келген айтырмаларын көңүс чугаа-лашпай турган. Оторлар кайгарал, дикшинарлар хосорчине туруу, аяккадыр-нар ортузунга бир чүвени, а-ба-ба-хаагыттар иштинге өскө чүвени чугаалап турган. Франция сонгууда муру-нуң хуураадымдан «демо-краттыг республика» сонгу-да канчаар эрточкал дээрн илден көстүп турган.

1910 чылды Төз Комитеттиң калбак пленуму-биле эгелээ.

Н. К. КРУПСКАЯНЫҢ портрети. 1895 чылдын фотозу. СЭТА-ның фотохраниказы.

Н. К. Крупскаяның 100 чылынга

ШЫЛГАРТАҢГАЙ СОВЕТ ПЕДАГОГ

Боммунист партиянык хоочун кижигуну, шылаар-гай совет болгаш партия аяк-ка-дачкызы, улуз Ленинниң эң чоок ажи болгаш соратниги Надежда Константиновна Кру-пскаяның төрүтүнгенден бээр чүс чыл ош 60 чылдың февралда эртер. Надежда Кон-стантиновна — уругларын чоок өнүгү, ол уруглар кийи-зидигенин, программанын угуп-баштап, кижизидиге-нин оруктарын айтыкан. Педа-гогика эртемниин, совет шко-ланы тургузарынын нарын ай-тырмаларына ол хой куужу, энергиянын бараан болдурун.

1869 чылдың февраль 26-да ол үенин революцү бөлүктөр-биле харылаалыг ө-бүлөгө Н. К. Крупская төрүтүнгөн. Оон азы Н. К. Крупский 60 чылдарын революцү интел-лигентизмге хамааржым чо-раан. Ону жандарман, хаанын эрге-дукалдык кижилери көөр хөңнү чок чораан. Бо-от-беле Ярослав, Псков гу-бернияларына, Украинага, сөөлгү чылдарда Петербургда чурттап турган.

Надежда Константиновна-нын аязы Елизавета Василь-евна эртем-билигил, культу-руг киж чораан. Азы 41 харымында мөчөн соонда, На-дежда Константиновна шөлү-геге-даа, дашкыкында-ла а-вазы-биле кезээде калы чурттап чораан. Владимир Ильичини Крупскаянын азы ханы хүн-дүр чорган. 1915 чылда Швейцарияга ол мөчөн. Ок-тябрь революциянык ийи чыл чеди чурттаган.

Уруу Нацияны кижизиди-гези дээр ады-ле улуз сагыш салып чораан. Ажылдарын шалкын агымнада ону ка-жан-даа үдө кирбей турган-нар. Бичи Нада поляк, ев-рей, татар уруглар-биле эң-найыраалыг ойнаар турган. Ол украин ыламы эки билер болгаш украин уруглар-биле баа ойнап өскөн. Калың-даа аймак-сөөк улустар шуну дег эргилг дээрин азы Наде-жа өөренип чораан.

Крупская 11 харымында Александр Тимофеевна Явор-ская—таракыларын «Тимо-фейка» деп алаары көзө ба-шы-биле талыжым алган. Бо-дө башкынын чырк өвүр-хе-ри он амыралыгына мөң-гө артып келген. Оон эге-лээш-ле Нада башкы болуз кү-зелгил апарган.

Н. К. Крупская Петербур-га херээженер гимназиянык дооскаа, Гимназиянык улуз-

тулгазынга көскү орус педа-гог А. Я. Герд ол үдө аякка-дан турган. Азы мөчөн соонда, 14 харымында эге-леп, Надежда Константиновна кичээлдер эрттирер база мате-риалдар чара парлап турган, амырлар ужурага таваржым чоран.

1890 чылда Петербургда хе-рээженерин лээди курусу-нуң математика салбырына өөренип кирген болгаш бир чыл эртенде студентилерин марксисти болгумунге кирип алган.

«Марксизм менээ кижиниң эң-не күзеп болуу улуз аас-кежиин: кайнаар баара херек-тин, билин, бодунуң амы-дыралын холбаштырганы хе-ректин эңигине ошоргалдык бузурелди менээ берген» деп, Н. К. Крупская бижзэн.

1891 чылдан эгелээш, 5 чыл дургузунда башкылап аяккадан тура, аяккадыр-биле ханы харылаалыг болу берген. 1896 чылда хоругдал-га киргизе чеди политиктик демиселди ол чорутуп турган.

1893 чылдын кузунуна В. И. Ленин Петербургда чеди келген. Болган Ульянов деп киж келген дээрин Ленин-биле ужуражыр муру-нда-ла ол кылнаан. Эртем-билигил, амыр эвес марксис-тин, ыңчалдаа чыгыс роман-даа, чыгыс шүлүк-даа болбас, че-рле прозалыг чечен чогаал ном-чүп көрбөз хире кичи дикши-лаа турганнар. Надежда Кон-стантиновна ону дикшиааш, адыленинген. Ленин чүдө орус эвес, харын дашкык чечен чогаалды көңүг эки билер болгаш Тургенева, Толстой, До-бродобов, Белинский оларын чогаалдары номчурунга ынак дээрин он соонда, элөөн үе эртенке, шөлүгө үезинде би-лип алган. Иланыгы Черны-шевскийниң «Чуну кылы-ры?» деп романы Ленин бар-мык шөжө-биле билер турган.

1894 чылда Петербургда марксистерниң хуралына Надежда Константиновна эң баш-тай ужурашкан. Оон соонда уула-ларга ужуражым, болал-дарын солкуп турганнар. Ни-ти сонугал, нияти аякка-херек оларын чокулаштыр-ган. Оларын найыраа ынак-шыгыч шилчез. Ол чылдарда оларын кызын-даа туулу хоругтаан. Уфаже шөлүткен болза-даа, Надежда Константи-новна Ленинниң илөөн бау-гаар Шустенкоже чорутуу-ган. 1898 чылда Шустенко-сuurга Крупская биле Ленин кады чурттаг бергенер. «Оон

бээр-ле мөң амыралым оон амыралымын изи-биле чо-руп, оон аяккадыр шылар шам-биле дузалап туруму» деп, Крупская сактып бижзэн.

«Ажылчын херээжен» деп аттыг баштайгы ному Наде-жда Константиновна Шусте-нского бижзэн. Маңа эрттир-ген шөлүгенин ийи чымы оон амыралыгына оңаага үе бооп артыкан. Оларын амырла-лымын, өөрүшкүзүмү, ол ыш-каш революцү аякка-чорутуу-ланы улам калбартырынга бе-леткелени чылдары ол болган. Чай-кычкы чок аякка-херек турза-лаа, олар хотугу ыш-танып, агаарлап, коңкилен турганнар, ылардынга, оон-баштакка баа ынак улуз.

Шөлүгенин сөөлү чылы Уфага эрттирген, Мюнхенге чурттап турган Ленинге ол че-лиң келген. Дашкыкы Ленин-чи «Искрания» редакция-зын секретары тургаш, пар-тияны улуз аяккады күсүдөл келген. Россиянык революцү организациалары-биле чыкты харылаалың ол туулу турган. Бир айла барык 300 хире ча-гааны чыкты арганы аякка-ды-мынан, чорутуп турганнар.

Партиянык II съездинде бе-леткелени, он эрттиргени баа киришкен. Баштайгы орус революция бастырган соонда Ленин биле Крупская баа ка-тап дашкыкы чоруккан. Шак мындыг берге байлаа безин революцү аякка-чору-дуганы соксатпаан. «Пролетарий» деп большевик союу-ну секретарына аяккады-шаан, Россия-биле чыкты ха-рылаалы туулу турган. Пар-тияны аякка-биле калы орус болгаш дашкык педагогика литературасын өөренип, Же-нева болгаш Парижге школа-ларга барып турган. Ол-ла үе-де дашкык ылар дээренин баа соксатпаан.

Ленинин инициатива-зы-биле 1914 чылда Петербургда «Работница» журналы парлап эгелен. Дашкыкы чурттап тууза-даа, ук журналын тур-гузуучуларын бирөөн Н. К. Крупская болган.

«Свободное воспитание», «Русская школа», «Просвеще-ние» деп педагогика журналы-рынга буржуаз школа систе-мазын шүтүмчүлөп турган. Пе-дагогиканы марксистиң үнө-зинерин аяккады кылырыңга ук чүдөдөр ужу-дузгал болгаш демократизм» деп аяк-кады Владимир Ильичиниң са-налын баурааг белекээч. 1917 чылда парлап үлдүргөн.

Ук аякка белик үнөлдү В. И. Ленин Горьскийге би-жизен чагазында айткан.

1917 чылдың апрельде В. И. Ленин болгаш Н. К. Крупская Россияга эң келер аргалык болганнар. Надежда Константиновна калбак масе-нин ортузунга политчыры-дышкын аяккады чорудуп эгелээш. Партиянык даалгаш-был улуз өөрелдег темизин-га элөөн каш чүдүлү «Правда-га» бижзэн.

Совет эрге-чагырга тилээ-ниниң баштайгы хүнеринде-ле улуз чырымышкынын херээжен Н. К. Крупская дорт кижизилгел болган. Совет школын тургузарынга, школа намын чөтпөөнөргөн кижизидигенин организастаарынга, бижик билбес чоруктуу узу-каарынга, культура-чы ы-дышкын адын чөтпөөнөргөн аяккады башкаарынга Н. К. Крупскаянын ачы-харымазы улуз. Совет педагогиканын эң чугула теоретиктик айтырмал-рын ол аяккады тургускаа. Улуз чырымышкынын тала-зы-биле Крупскаянын кий-ришпези мынды айтыр хос-вар. Ол школа аяккадыр билер, пионер, комсомол ор-ганизациалары, башкылар-биле ханы харылаалыг турган.

Элөөн каш дашкыкы дылы билер, белик эртем-билигин болгаш Н. К. Крупская лени-ниниң идеяларын чоң ма-сага челингир, бөзүүнү-биле тайылбырлап билер чораан. Ханы педагогиктик болал син-ген оон аяккадыр номчуучу бурзуунге билингир, тода.

1931 чылда Н. К. Кру-пская ССРЭ-нин Эртемнер Академиянынын хүндүлүг ака-демиг болган, педагогика эр-темнериниң доктору деп эртем чагазын аңаа тывыскан. ССРЭ-ге социалисттик тургузуушкун-нуң иленилгил кижизидиген Н. К. Крупская СЭП ТК-нык кижигуну, бирги болгаш беш-ки съездинде өскө бүт съезди-лерин кижизикти, ССРЭ-нин Дээди Советиниң депутаты чо-раан. Улуз чырымышкыны-нга шылгарангай аяккады дээр ону Ленин орден баа Буш-ажыкы Кызыл туз ор-ден-биле шаңнаан.

Л. САЛЧАН.
Кызылдын башкы институтунуң педагогика кафедрасынын улуз башкыны.

Крупская болгаш школалар

— Надежда Константиновна Крупскаянык кижизидиге идеялары совет школаның амыгы, келер үдө аяккадыр болу берген—деп, В. И. Ленинниң ол өңкүүнүң болгаш эжи-ниң төрүтүнгөн хүнүнаан бээр 100 чыл болурунга тавар-сактаан эртем конференцияны аяккады, РСФСР-ниң башка-лар инициативниң президентизи А. М. Арсеньев чугаалаан. Конференция Москваның пионерлер ордунуң январь 29-та аяккадан эгелээш. Аңаа чугаалажыр тема—«Н. К. Крупская болгаш башкылап аяккады, улуз өөрелдегизиниң өй келген айтырмалары».

Конференциянык хүндүлүг аалчылары — социалисттик чаа

СОВХОЗДАРДА БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГА. БАШТАЙГЫ ТҮННӨЛДӨР

Чурттуң сес чүс ажыг сов-хозун бодун чартык чыл му-рунунда долу бот-оругла-чары-лажге шилчткен. СЭП ТК-нын октябрь (1968 чыл) Плену-мунга демеелген турганы баураа алдыр, оларын аяккады чорудугазынын түннөлдөрүн ол хемтегини депшигеленин баштап турар. Ажыл-агыл-ларын продукцияны колхоз-тарга доктаатынган салып алырынын өрктөрү-биле ам төлөттин турар, а совхоз-тар калбарган үндөнигил да-гың бузурушкунуң ботта-рынын хөрөңгилери-биле бол-гаш банкы чөзөли-биле чо-рулул турар.

Чаа эконоимиктиг байдал-дарда аяккады баштайгы түннөлдөрүн дугайын чу-гаалап бээрин ССРЭ-нин Көдөз ажыл-агый министрствозунуң совхозтар талазы-биле Нол э-гелеленин чалынганы В. С. Просидин СЭТА-ның корреспондентизи дилээ.

— Эвилдешкен чеди рес-публикага баштай дөрт чүс совхозту долу бот-оругла-ча-рылажге шилчткен турган деп, В. С. Просин чугаалаан. Оон соонда эртин чылдың ал-дыр бирден эгелээш немей дөрт чүс аяккады чаа бау-биле аяккады кирипкен, ук шенелде чурттуң бүтү респу-бликалары хаара туткан. Ян-зы-буру бойдуз-экономика зо-наларында турар болгаш ору-галыг болуп турарынын лени-нее чыгыс аяк эвес мынды совхозтарны буржуа кымы-рынга шилчткен алганы солун. Чижээ, Эстон ССР-нин бол-гаш Воронеж областын бот-оругла-чарылажге шилчткен турган.

— Оларнык аяккады түннөли кандыгы?

— Долу бот-оругла-чары-лажге совхозтарны аяккадынык кыска үеи совхоз бузуру-гезиниң хөжүмдөзине чаа эконоимиктиг байдалдык өлө-редир арганы адынадыга бербей турар. Капитал са-лышкынынын болгаш кол

бүдүрүлгө фондуларын аякка-дып, бүдүрүлгенин технология-зын сайыраңгайжым турарында өскөрүлгөниң кайы кире аяккады болуру дараалыгы чылдарда өлө-рөп келер.

Иччалажжак чаа эконоим-тиг байдалар аяккадыларын бүдүрүлгө саңыш-чорудугалык тодаргай-ла эки-житенин баштайгы түннөл-дерин анализ амы безин хе-

речилеп турар. Продукциянык кол хөңгилерин бүдүренин бол-гаш хөңгилер садыр совхоз-тар көүдөткен. оларын саң-хөк байдалы быжыккан, аякка-дыларын оругалыг болуру бөзгөн. Долу бот-оругла-ча-рылажг аяккады турган сов-хозтар эртен чылын сан-ме-дээрин баураа алдыр планда көрүнгөниңиң чөзөң хуу хой аргы оругалыг бол-ган.

Чамдык республикаларын көөргө мындыг-дыр. РСФСР-нин совхозтары планнап аш-тур 24,6 муң тоңна суттү, 11,8 муң тоңна ээти, 2,6 миллион чургууны сактаан. Оларын планнап аш-тур оругалыг 8,7 миллион рубль четкен.

— Эстонияны совхозтары ба-за көдөз аяккады продук-цияны бүдүренин даа көүдө-деткен. Эртен чылын курун-ге тараа садыр 1966 чы-лымында ленинээр аңаа 36 хуу, сутт—10, эйт—14, чурта—72 хуу көүдөш.

Ажыл-агылдарда күш-ажыл-дын бузурушкунуң белик, про-дукциянык бот-үзүн чыгыс-ын өөрчүткү болган.

— Совхозтарны эконоим-изацияны долу бот-оругла-ча-рылажын садыр кандыг бо-луп турары?

— Аргы оругалык хемчөз-

Ильич ону эдиң-чааан-даа тур-ган.

Нияти-биле резолюция-ларын бир үн-биле хүлөөп ал-ган. Пленум үш неделя улам-чылаан. Принцип талазы-биле биче-лаа дүжүп бербей, ор-ганизация талазы-биле болду-нар-ла аргаам-биле чөртүш-пес деп, Ильич санап турган.

1908 чылдың эгезинде Бер-линге чартып чүдүлүг хаар-жаң ап чорааш, туттурган эң Камо Парижге бистингиз 1911 чылда ап четкен. Ол немец кара-башыга 1,5 чыл олур-ган, аңаа угаамы теңея ки-жи болуп мегелеткен, оон ону 1909 чылда Россияга шыкка-дып бергилерге, Тифлиске Ме-тех шилчезинге баа 1 чыл 4 ай олурган. Ону мала аарыг деп билген, Михайловскийни угаамы солудууларын эмиле-гезинге эжелеткен. Ол оон дө-көн, Парижге Ильич-биле ужуражыр дээр чоруткан чү-ве-дир.

Камо менээ миндалы садым эңкеп берэн деп чааан. Па-рижге бистин кутуяныска олу-руп алган, төрөн чөриле чүвө деп, миндалы чып-чип, Берлинге туттурган чуга-лаар, ону садымна өскөрү-чип канчаар шаажылаар ужурагуд деп көргүзүп, уга-амы солудуулар болуп мегелет-тинип турганын, кара-башы-га бора-хөкпөч чөмөрип тур-ганын сактып олурар чүвө. Кымыгаар чок дидим, бичиң уруглар дег аргы сеткилдиг, маадырдыг улуз чоруктар кылырдык белең аяк чөртүг, хосалган соонда чүчү ки-мытар аяккады тыппай оор ол кижини Ильич дикшиа, дыкма көзгөп турган.

Оон аяккады күзели тоо-биле дөмөй-ле. Ильич ону док-таатып, боттуг аяккадыларды оварымчалыг көргүзүп, шуу-диг организастаарынын бол-гаш өскө-лаа аяккадыларын эржежк чугулазын согон турган. Азынган соонда Ка-мо боттаа чөртүг, аңаа на-рава кестерер (ол арай хи-лаа аяккады, шыншкылар до-раз-на танып каар), а оон соонда далай-биле муруну чүкче аяккадыр, Кавказга баар деп шилтирээш. Ильич Камоуң тоңу көргөш: «Па-роход кырынга кылаштарга соок-ла болгай, моон чыгыс тоңуң чок бе?» дээр. Ильич боду пароходка чоролда, оон кырынга аяккады кылаш-тар чачыдыг турган. Ка-моуң чыгыс тоңу чоңога, Ильич аңаа бодунуң чыгыс

куу плажын эңкеп берген, аңаа ол плажын мөң аяк Столгомыда берген турган, Ильичиниң сеткилдиге дыка таарышкан эң чүвө. Ильич-ба-де чугаалажым, Ильичиниң чымак аңы Камоуң дыка оонуктурган.

1910 чылда Брюссельден Парижге Иисеса Арманд че-лиң келген, бистин болуу-су-тун эң иленилгил кижизиди-генин бирөөн болу берген. Семашко болган. Бритмал (Казаков) биле нады ол бо-луктуң президиумуна кир-ген, өскө дашкык бөлүктөр-биле дегерейлг чагаалажы-нын кылдып турган. Арманд ийи кыс уругтуг, олурут турган. Ол көңүг ний болгашык, Па-рижге бистин болуу-су до-роан-ла ону долгандыр ты-лыскаар апарган.

Чөри мичан, Парижге бис-тин болуу-су элөөн бижизил-генин, Илья талазы-биле каттыжым турдуус. Чүдө хой нуруушкунуң тургөдөн көнүг. Ажылчыннар чү-бү-бир чүвени кылган, а инициатив-ниң аяккады баа бер-гедөш. Ажылчын байдалы кирер болдунмай баргы-лаар. Эмигрант массамың хөрөңгиз-биле чурттаары, эмигрант стозоалындан чөп чөмөри чүдөн артык эңкеп турган.

Инициативниң аяккады бол-гаш эмигрант түрүздөй үеи он малай ийи чыл уулап болза, дык-ла берге тург-ан боор. Иччалаа-даа реакци-нын чылдарынын соонда ко-дурдушкунуң чылдары кел-ген.

Л. Толстойнуң мөтөзүн-биле холбаштыр чыккалар эгелээш, «Всеза» солунуң 1-ги дугары үнгөн. Москвага боль-шевский «Мисль» баа үеи. Ильич доранна сергей бер-ген. 1910 чылдың декабрь 31-де оң «Чыккаларын эгези» деп чүдүлдө төттүс-мө энергия сиңиккен. Ол чүдүлдү төңчүздө мындыг кийгирим бар: «Ажылдар хө-рөк, эштер! Чер бурунгу ор-ганизациаларын тургузунар, аяккады социал-демократтыг партия үлдүрлерин тургуза-р болгаш бижыглар дээр, эконоимиктиг болгаш политиктиг агитацияны көңүдөр дээр тургунар. Баштайгы орус ре-волюция протестарат улуз массаларын хосалга дээр де-миселеринге өөрөткен, ийги революцияга оларын ол тил-дегизге чедир ужурагуд».

(Уланчылг).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ РАЙОНУНДА БИРГИ ЧЕРДЕ

Ленин болгаш моол улус

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МОИПАМ агентстведдин корреспондентизне берген харымалга МАР-ның культура министрине ора а к ч м зы Ж. Ахмет В. И. Ленинни 100 рүүтүнгөн хүнүнүн бээр 100 чымын уткуурун турар дугайын чуттаалаан. 1921 чылда улус революциянын баштайгы хүнеринден эгелээш Ленинни чогаалдарын моол дымла огуздарын эгелээш. Ленин дугайында хой номнары болгаш брошюраларын чуртка парлан үндүргөн. Чыл тууду-на оок чогаалдары-биле ажалы чонларын таныштырар. МАР-ның ном үндүрер черинин ажалычылдары база улут ажалын чорутуу турар. МАР-ның Култура министрствозунун чамында редакция В. И. Ленинни чогаалдарын болгаш Ленин дугайында элээн номнары моол дымла парлан үндүргөн эгелээш. 100 хире парлар ажа хемээдди 10 номнары үндүрер. Ленин дугайында 70 сактымыннарны огуздуруп, парлар-биле белеткен турар.

Идеология ажал дугайында, Моол болгаш Чоон чүктүн улустарының дугайында В. И. Ленинни чүдүдери база өскө-дөа номнары огуздуруп турар.

Г. Очирбадымын «МАР-Ленинни огуздуруп, Б. Ширен-диги «Ленин болгаш Моол» деп номнары. Н. Гайтаанын «Ленин» деп поэманы. Ленин дугайында уругтарын элээн калп номнары, моол чогаалчылар Ленинге турас-

Тураскаал тургузар

РИМ. (СЭТА). Капри ордулуктуң хоорай чөвү-лели Ленинге тураскаалды Августо дээр хоорайнын садында тургузар дугайында шийтирни хүлээп ал-ган. Ол дугайын «Унита» солун дыңнаткан.

ВДР-нің ДХМ-нің медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Январь 28 болгаш 29-та америк ужар чүдүдүн Нган биле Хатинь можоларда чурттаачылыг та-мдык сугарлар халлаанында уурлаанышкынын ВДР-нің ДХМ-нің төлөөлекчилерин медеглелине айтканы болза, январь 27 болгаш 29-та Виньшон болгаш Виньтуй ко-дээ суурларын, Виньшон районну артылария-биле демил-гатаастаа зонанын муруу талашында боллаан.

ВДР-ге удуз угалдымга бө бүтү дайын үтүгөдиги-нерин уруктары дам бүтү харымсалга Каттыккан Штаттарга онажым дээрин медеглелде демдеглээ.

Эйлинг-Хем көдө клубунун бот-тыныгыр артистери Кы-зылдың телевидение студия-зынга концерт көргүзөр дээш, эгелээр шалын манай, кеттипкен беле турганнар.

Көдө клубтун эргелектин Чылдаа Билчир-оол чодал-сымаар, арны хүрө додуга берген кырлаң-кара эр. Ол арны богу-ла: «Концертине эгелээр шак келди-ле, чү-ү-ле болур ирги бис-а» дээш иш-кыш сөгелен турду. Ичылдаа-ла Чылдаа бирде бугурелди, бирде айтыргалыг өөрүткү-көре каттылап тур. Оон удуз-каны бот-тыныгыр артистери бо ишкыш пылалдага эң баштай-ла таваржын келген. Ону Чылдаа эки билген, мун-чангап сеткил дүвүрер ту-рары-даа шын.

Ол пылалдаа канчаар эрке-чил? Концерт дамчыдылган банканын орган рессебрун «эки-дир», «далашпас өскө» дээш чыгыларындан эгелээш, концерт сондагы «эйлинг-хем-чилер эрес-хейлер», «эки кон-церт болду» дээш ишкыш үн-дөөкчүлөрү чедир, эгелен салган, медийин болан алган бичин бот-тыныгыр коллек-тив чере кызым болган чогаалчы бугу-биле ойлоон.

Ам демги клуб эргелекчи-лине айтыргалыг көрүп тур-ган сөгүш-болалынын алыс уткашын чешип көрөөш. Он че-ди чыл мурунда көдө клуб эргелекчилер эгелен турда, Чылдаага берге-ле турган: ойнакчылар пилли ал, кон-церт программаны тургузуп, хожугу херекселери тып алыр-да, оон көргүзөр дээш бир черге баары-даа — шу-туу-ла беле бүтүмүс бол-ган.

«Шынык тураларга, ол чылдарын хой көсүндө клуб ажалында экижанын бол-боан» деп, оон дорту-биле ту-гаалар турары шын. Ичылда-а-да ол он чеди чыл Чыл-даага элээн эс дүрүлгө-лү берген, элээн эс эл-өөрүчүн арын-иңүрү-биле та-ныштырган.

Эйлинг-Хем, Январын оок хүнеринин бирээш. Суурун бичин клубун чылдары ола-кан. Көдө алаа концерт бе-леткес болуп дер турган. Клубтун ишти эки дертинген. Эйлинг-Хем бригаданын ажал-ишчилеринин бо чыгы-панын оонаалдарынын медеглелин халлаа аскаан. Оон чымын хойкуу бригад-ларынын тус-түс хойкуу-ларын хүдөөгелери, көргүзү-лери. Оон чоотка чыа чарт-ка, Хапа солунун соолгу номери база үнгөн. «Херэ-женир булуңу» бар. Бот-ты-ныгыр уран чүд болүмү-нерин (таным, мрм, шн) распансанын база аскаан. Бүгүн маражылар келер. Ола-ла бүгүн көргөш, оларын белеткен, чартып турар ки-жилер-биле чуттаалаш, чал-гыс-ла чүдүдү кыжын сөг-лөсөөн келер: «ылда кижилер чүдүдүдү, чалгыс дем-п».

Болүмүстү күжүрө-биле чогаалды алганын көр-өк болур номерлер элээн ийин — деп, клуб эргелекчи-лерге 24 концертти көргүсөт. Клубка тематиктиң 23 көжө-лери эрттирген. 52 улаа де-кна, бесде болгаш аням-бүрү илеткелер болган.

Моон сонгаар кала-кааа оон көргүзөр силер?—деп, Чылдаа Хоалыгыончыл айт-тырды.

Чүчүң-даа мурунла, бо-дустун малын бригадалы-рымыска бар бис, оон соода-районуна барбалымыс ажал-агыларга ойнап бээр бис. Харым-даа, өскө райо-нарда концертти аалдан чө-сө чүд деп болза база бар.

Эйлинг-Хем—Удуз-Хем райо-нда «Куп-ажалдын хосту» колхозтун бригадалы. Ылаа чон элээн, культураны олаа —клубуус эрги, бичин баймы, машина-техника база элээн, чалгыс үлөрдө минар орун-чирк элээн бергелер бээр, ичылдаа оон бир эл-сик-чилди, найраалды кижилер бот-тыныгыр уран чүдү-ле болуун району мурун бер-ген. А көдө клубтун эргелек-чи ажал коммунист Чыл-даа Хоалыгыончыл Билчир-оол ол бичин коллективни чүткүдүргөн организацин.

А. НУТУУРАК.
Чурукта: Ч. Х. Билчир-оол.
В. КОНДРАШОВТУН фотоу.

Парлаалга конференциязы

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корреспондентиз Ч. Намжидовтун дамчытканы болза: МАР-ның Даштыкы херектер министрствозунун Парлаал-га болгаш культура харымалар илдин чуртта башкы-лар үнүгө бараан болдуруп, моол болгаш даштыкы жур-налистерге парлаалга конференцияны организаастаа. МАР-ның уаус өөредилге министрине оралакчы Б. Энхбат чымталарының мурунуга чүве чуттаалаан.

Бистин школаларының, ортук тускай болгаш дээд өөредилге черлеринин башкылары, а ол ишкыш уаус өө-редилгенин бүтү ажалычылдары башкылар хүчүн үш улаа байырлагы байдалга демдеглел эрттирер деп, ол чу-галаан. Ам бистин чуртуктуң улус өөредилгенин сис-темында 10 муң ажал башкылар ажаллап турар. Чүдө өрткөн чылда беле дээд өөредилге башкыларын саны 16,9 хуу көвүдөн.

Чуртка уаус өөредилгенин хожугелеринге Моолдун баш-кыларынын ачы-хавылаз аажок улут деп. Б. Энхбат дем-деглээ. Моол башкыларынын хүрөөленине 36 алдарыт башкылар, улус өөредилгенин 230 тергитинери ажаллап турар. 2 муң ажал башкылар чазактын белик шапталы-биле шапталган.

Нити артемин 467 школаларында 196.600 киж, 12 про-фессонал ортук школаларда 95 муң өөреникчилер 64 тускай артеминери, а 6 дээд өөредилге черлеринде 7 муң хире студенттер 55 тускай артеминери өөренип турар. Моолдун хой солдар, кистары Совет Эмчелеринин болгаш социалист өскө-дөа чурттарын дээд өөредилге черле-ринге өрткөн чондун ул турар. Бисте беш кижинин бир-нелде кай-бир өөредилге черинде өөренип турар.

МАРП болгаш МАР-ның чазы бистин чуртуксуа уаус өөредилгенин улам май сайжыраткылар талаш-биле чутула хемчегелерин аң турар деп, министрине оралакчы медеглээ.

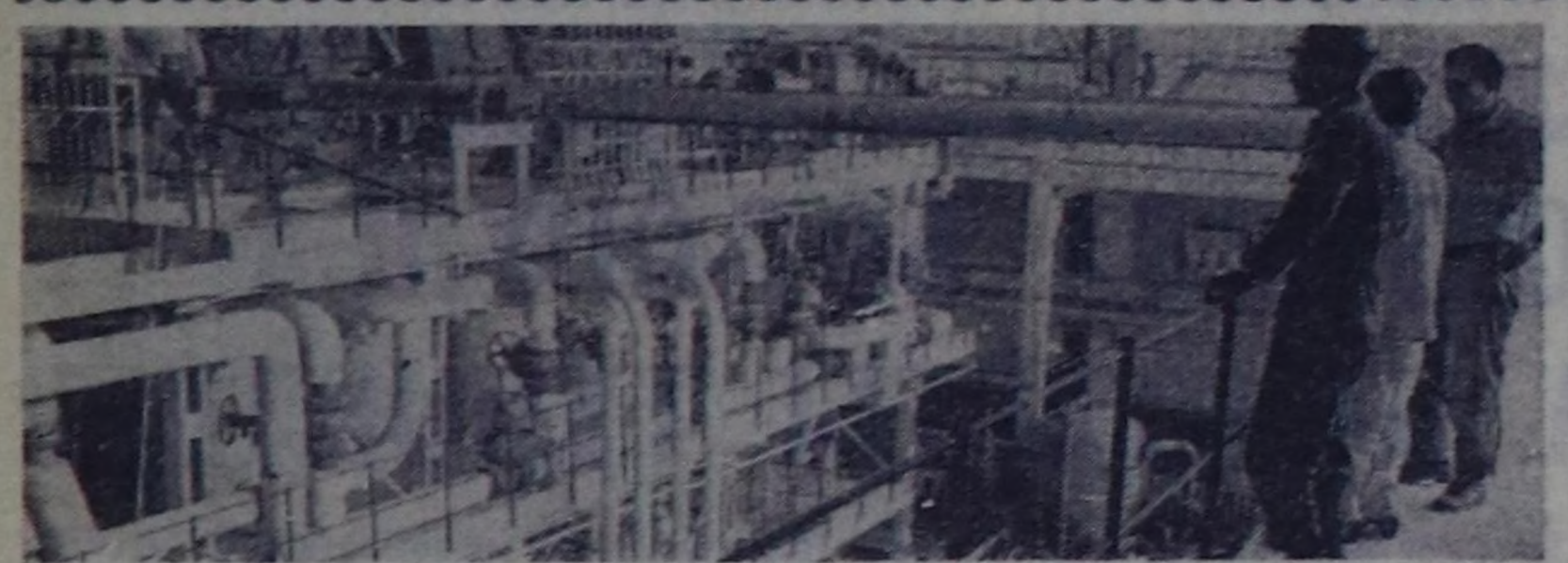
Чазакты бадылаан

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан парламент демократтыг пар-ламент фронтунун удуртчу-туу Рамиз Караменин тур-гускан чазы чазалаан. Кар-менин үр үдүр чүдүдүр кел-ген хаймыкышкын салал-дарынын соода бадылаан. Пар-ламентинин 99 кежигүнерин-де 60 депутаттар Караменин чазалаан деген. 30 депутат-тар — кодуудула реаксым «үштүн эвилели» болуп турар буржуаз барым христиан партияларынын кежигүнери Караменин чазалаан удуз ба-дылаан. Президент чоразы Шамун «үштүн эвилели» бистаан. «үштүн эвилели» Шамунун реаксым «хостуг патриоттарын партияны» дээр партияны чазакка кил-лерип негзөн. Национал-пат-риотчу күштер аңаз шийтир-лел удураалган.

«үштүн эвилелин» чазак-ка удуз тургузуп деткирер-биле» мажанын хазын ливан хаймыкышкын мажаны элери кийгылар буржуаз барым удуртук ула арын үдүдүр демократтыг пар-ламент фронтунун болгаш социалист дөшмөглөг пар-тияны төлөөлекчилери пар-ламентте санал берилишкн үешинде буруу шапкан.

Токионун чону

ТОКИО. (СЭТА). 1968 чыл-да Токионун чону 153.007 ки-жиге немей көвүдөн болган.

Куба Республика. Гаванадан ыран звесте Пинар де Рио монула Максим Гомес аттыг одалга-биле ажалдаа электростан-цияны чалдарынын бирининге бо чурук-ту тырттырган. Ол станцияны СССР-нин техниктиг деткимчези-биле туткан. А. Стужиниң фотоу, СЭТА-ның фотохрониказы.

Боттарының эргелери дээш чоннуң демисели

АКШ. НЬЮ-ЙОРК. Америк авто-мобиль туудушунунуң то-ку-Детройтта келген дым-налдарга чуттаалаан болза, АКШ-ның кол автомобиль компаниялары ажалычылдар ажалдан массалык-биле үндүрерин эгелээр. Чижээ, чоокку үдө «Крайслер» дээр компаниянын заводтарында 32 муң ажалчыларын үндү-рер, а фюрд буржугелери-нин администрацияны ажал-чыларын болгаш албан-хажычылдарын дөртүн бир кезин кызырар болуп турар.

Ажыа түзүмүн күдү-лашкыны-биле демиселин бол-гаш чурттуң «туртуктуг экономика» тургузары-нын арзам кылдыр ажал чоктарынын санын көвүдө-ринин өргөкөн чутулаанын дугайында чыгырчык болу-чун болгаш монополияст капиталдың соолгу үдө сал-ган чүткүлүн Каттыккан Штаттарда херек кырынга мичаар ботталдырып турар.

Америк коммунистерини органы «Дейл уорал солун капиталыст системанын кал-ды-дошкуну, бик аразын демдеглээ. Ажыа чоктарын армияны көвүдөрү пландал-арткы калды-бир бурж, ки-жизин эвес болуп арастан-зыг чүвени бодал-даа болур бе мичаш деп, солун бизнес.

ТУРАСКААЛДЫ ХҮННЕР

Тайбынын Бүтү делегей Човулды культура талаш-биле 1969 болгаш 1970 чыл-ларда демдеглээр тураскаал-дыг хүнерин бадылаан. Тай-

Чөңгээчилер болгаш оларга төөрөттиргеннер

ПРАГА. (СЭТА). Социализмге өжжонгөн күштерин Чехо-словакияга байдалды чидиг-дирлер дээр орадакчылык кынырар союздайып турар. Ол хоралакты үдүгелеринин өн-нор сугулаз болза, мала-гы Пратанын студентизм Ян Палактын талааны-биле өл-гө-нине хожаштыр шугула-дашкынын болгаш калча-раакчынын болдурунча. Ол студентизм январь 25-те ор-нуштунган. Ян Палактын о-м-тенин ужурун болган амы-тынныг четтирер чорутуу өскө-дөа тавакылдарын то-доткан чамдык немедде ме-дэалер чехословак парла-да болгаш даштыкы кор-респондентилер дамчыткан.

Күрүнеге удуз хоралакты ажалды студентизмин ор-тузуга чорудуу турар чам-дык болуктевич орадал-кымышкыны-биле 1968 чылдын ноябрь-даа болукту тургус-кан болгаш богу өрттенип өлүрүң элээн каш тавакыл-галарын болдурун ур бө-дүккө дааскан. Ындыг болук-ту тургускан дугайын ЮПИ агентилек сөөлүрлер Пра-гадан дыңнаткан.

Ол америк агентилекдин Прагада корреспондентизм Карл университетинин «бир башкыларын» алган меде-лери барымдалааш, мидыг болукту тургускан дугайын дыңнаткан. Ол башкы бо-дунун фамилиязын айтпазын күзөөн. Ол-да агентилектин дыңнатканы-биле алар-га, Палах болукке кире бер-ген, болуктун кежигүнери

«элэч-биле амы-тынныг чет-тирер деп дагыраткыш ал-ган. Студенттер болуңне 16 кижиге кирген деп, Франс Пресс агентилектин Прагада корреспондентизм бадылаан. «Вашла шолте богу өрттенип өлгөнүн элээн каш тавакыл-галарын «Нью-Йорк таймс» солун бизнес.

Даштыкы парластанын, па-формациянын дыңнатканы-рымда, журналистер болуң-де бар медалерден билдиге-ни болза, баштай амы-тын-ныг четтирер кижини тывар онаштырылга кылган. Ындыг салым студент Палаха онашкан.

Я. Палах мидыг үдүгелер-ини шыннынга сестип, бо-дуну амы-тынныг четти-нип өлүрүндөн баштай ойта-лап турган. Ындыг болза-даа болуктун албадалышкыныга алкышкан. Палах бо-дуну амы-тынныг четтирер өлү-рүнче чөпчөрөшкен. Ян Палактын өлгөнү солукта та-лаа-биле шуут өлүм болган, чуртта дүвүрөөннүг байдал-ды доктамаа өскөдөр күзөлдүг илетгөөр студентизм өлүмчө албадалан деп бадыт-кадарын январь 28-те үнөн «Вечерни Прага» солуга би-жээш. Я. Палах болуга ажаллаар ужуруд кывар чүдүдү түгө «оок чалымын-тыт», түгө «чылдары» дээр түвөгө бузуреткен дугайын солуга сагындырган.

Я. Палах өлүрү күзөөн. Чалымын хараа туртуурун, өтүч халашынга бадылаан Я. Палах өрттенип чериден

«Эргик чон, бө чазанын по-мил турарынаа үдө мен ол дугайын билбес аларган ту-рар мен. Бо херекти мен бо-лумуну сугулазын ажуаар өнөдүн кылбаан мен дээр-нине бузурер көрүдөр. Менн бо үдүгелерге албадалары. Бо-дунуң өлүмүмге мен бо ар-ганы шилл алган мен. Мындиг арта элээн чык боор, мындагыме менн бо-дөа аажок көргүчү-дүр. Чурт-тавакынын илалыг дээр ону! Таңга-ла 8 шак 30 тур-да кара «мерсесде» үш катан медалертер, мен сонгын кө-жөгөзөш, гасты ажалдымтар мен. Мен ону кылкыскайын тур мен, ичылдаа-лаа кылмыр журулур мен. Менн буруу-дун көрүңер, өөршөңер. Ам ойтаал чажам дээр арам чок. Армыче килота ташты-рарынын орунуга бо дээр болгай аян.

Чардымыс бо-дур, өр-шөң-ле көрүңер.

Барыны талакы пропаган-да Я. Палах-биле болган чүдү-дү аажок өөрөдди, Чехосло-вакияны долгандыр байдалды нарымдарын, нитилел-поли-тикти амыдарды өйлөс таарыштарында шалтык бо-дур хоралакты үдүгелерге херек антикоммунист күштер чурт иштине мдалаар дээш бүтү күжүн харам чок-ка үндүрүп турар. Ам ол про-паганда студент Бланка На-хазевоа дээр студент уруг-нуң газка хоранымын өлгө-нине дугайын нарымдал-ды солунарын дыңнаткан. Хоранынын берген урутун артырып каан чазалаан ал көргө, оң богу өлүрүң чоруту бо өрттенишкн организаачыларын болуң-биле холбашкан дээрине хер-екчелер.

«Рүде пратон» болгаш өскө-дөа чалымы солунарын парлааны ол чазалаа чута-лап турары болза:

Португалиянын чогаалчы болгаш төөгү артемин Фри-ар Бернардо де Бритонун тө-рүттүгөн хүнүндөн бээр (1509—1617) 1969 чылдын август 20-де 400 чыл болур оюн, а сентябрь 9-та — кайгамчыкты укравин чогаалчы Иван Петро-вич Котляревскийн төрүт-түгөн хүнүндөн бээр (1769—1948) 190 чыл болурун байырлаан эрттирер.

Март 29-та чех урукт аме-рик, сугарыг антрополог Але-на Хрдиачектин төрүттүгөн хүнүндөн бээр (1819—1852) чус чыл болур.

Румын революст, төөгү ар-темин болгаш публицист Николае Бабешкун төрүт-түгөн хүнүндөн бээр (1819—1952) 150 чылдын июнь 29-та демдеглээр.

Талантыгы чех биолог, Ян Эмчелест Пуршинин ма-рар хүнүндөн бээр (187—1869) чус чылдын Совет Эм-челест болгаш хой-хой чурт-тарга июнь 23-те демдеглээр.

ЧССР-нин Иштик херектер министрствозу кудумчуларга корум-чүрүмү тургузар тала-зы-биле хемчегелери хой-ни-тин амыл чок чорутуун ажалычылдары хой й л у г а дүштүр алган дугайында дыңналытын январь 27-де парлан үндүргөн. Ол хемчег-лери түнелелде Вавал туралы, Иракос болгаш О-летал кудумчуларын ра-йонуга хой-нигенин корум-чүрүмүн урукчелерин ажал-чорудулазын Чалат-кан, элээн каш-каш он кула-гарынын туткан.

ЧТК-нын корреспондентиз-мге хой-аппитин ажалы чок чорутуун хоорай эргелек-чи нажалыгынын дыңнат-каны-биле алысга, прокурату-ра органдары туртууга нарга хамаарыштыр чөтүр түнел-дерин күштүр турар хойлу-ларга дүштүр кылды турар.

ЧТК-нын корреспондентиз-мге хой-аппитин ажалы чок чорутуун хоорай эргелек-чи нажалыгынын дыңнат-каны-биле алысга, прокурату-ра органдары туртууга нарга хамаарыштыр чөтүр түнел-дерин күштүр турар хойлу-ларга дүштүр кылды турар.